KAIMO BENDRUOMENĖS PATIRTIS, ORGANIZUOJANT VAIKŲ EKOLOGINĮ TURIZMĄ IR VASAROS STOVYKLAS

Rita Nekrošienė
Klaipėdos universiteto Botanikos sodas

Rita Nekrošienė. Klaipėdos universiteto Botanikos sodo vyresnioji darbuotoja. Biomedicinos mokslų daktarė. Mokslinių tyrimų kryptis - ekologija ir aplinkotyra.

Anotacija
Vis didesnė reikšmė vaikų ekologinio ugdymo procese skiriama natūraliai aplinkai. Tuo tikslu organizuojamos išvykos į gamtą, vasaros stovyklos, įrengiami pažintiniai takai. Didžiausias krūvis šioje srityje tenka mokykloms, o pažintinių botaninių, zoologinių ir kitokio pobūdžio takų įrengimu dažniausiai pasirūpina nacionalinių ar regioninių parkų administracijos. Neretai pasigendama visuomeninės iniciatyvos. Tuo tarpu Plungės rajono Babrungo seniūnijos šeimų bendruomenė „Tėviškė“ savo veikloje išskirtinį dėmesį skiria būtent vaikų ir jaunimo aplinkosauginių idėjų puoselėjimui: įrengė pažintinį taką, nuolat organizuoja vaikų ir jaunimo vasaros stovyklas.
PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kaimo bendruomenė, ekologinis turizmas, pažintinis takas, vasaros stovykla, vaikai.

Abstract
Natural environment – very important for children natural education. There are organized expeditions to the natural places, summer camps, established nature cognitive paths according to this aim. The load of care in this activity area fall to schools, also nature cognitive paths are established by the administration of national and regional parks. Insufficient attention of social communities in this area are fixed. So, it is very important, that the main activity of Plungė region Babrungas community of families „Tėviškė“ were the nurturance of environmental ideas between children and young: there were established nature cognitive path, organized children summer camps by efforts of this rural community.
KEY WORDS: rural community, ecological tourism, nature cognitive path, summer camp, children.

Įvadas

Vaikų ir jaunimo ekologinis ugdymas – viena iš pagrindinių visuomenės aplinkosaugos švietimo krypčių. Kryptinga aplinkosauginio švietimo veikla suteikia galimybę vystyti tikslingai nukreiptus mokinio gebėjimus, padeda vystytis mokinio asmeniniam potencialui, jo individualiems polinkiams ir savybėms. Aplinkosauginis švietimas vystomas pačiomis įvairiausiomis formomis: organizuojami įvairūs gamtamoksliniai renginiai, paskaitos, akcijos, plenerai. Svarbų vaidmenį šiuolaikinės visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo, aplinkosauginio švietimo ir jos ekologinės sąmonės formavimo srityje vaidina specializuotos vasaros stovyklos, pažintiniai takai [1]. Botaniniai, zoologiniai ir kitokio pobūdžio pažintiniai takai yra įrengti praktiškai visuose Lietuvos nacionaliniuose, regioniniuose parkuose, įvairiose rekreacinėse teritorijoje. Štai Nemuno deltos regioniniame parke įrengti net trys pažintiniai takai: Aukštumalės botaniniszoologinis, Žalgirių botaninis-istorinis, Pakalnės pažintinis [4]. Dzūkijos nacionalinio parko pažintinio tako ilgis siekia net 17 km. [1]. Talšos (Šiaulių rajonas) ekologinio tako ilgis tik 5 km, tačiau jį sudaro net 23 stotelės. Kiekvienoje stotelėje įrengti stendai, kuriuose pateikiama svarbiausia informacija apie toje vietoje augančius augalus, stebimus gyvūnus [6]. Tuo tarpu vaikams ir jaunimui skirti pažintiniai takai, įrengti privačiose teritorijose, kol kas Lietuvoje neįprastas reiškinys. Taip pat nedažnai pasitaiko iniciatyvių kaimo bendruomenių, organizuojančių vaikų ir jaunimo vasaros poilsio-pažintines stovyklas. Nors edukologai pabrėžia, kad ekologinės kultūros ugdymas labai svarbus yra vaikystėje, kai vaiko ryšys su aplinkiniu pasauliu dar labai silpnas, o vidinė galia priimti gėrį, grožį – stipri [2], mažai kas imasi privačios iniciatyvos ugdant jaunųjų visuomenės narių aplinkosauginį mąstymą. Ryškus lietuvių tautos švietėjas – Vydūnas (1868-1953) yra nurodęs daugybę sąlygų, tačiau pirmaeilės svarbos dalyku švietėjas laikė vaiko sąryšio su aplinka klausimą, gyvosios ir negyvosios gamtos pažinimą ją tiriant [3]. O padėti vaikams pažinti aplinką turėtų stengtis visi suaugusieji, nenumetant šios veiklos vien tik pedagogams.

Plungės rajono Babrungo seniūnijos šeimų bendruomenės „Tėviškė“ 2005-2007 metais vykdytų kelių projektų svarbiausias tikslas buvo vaikų ir jaunimo ekologinis švietimas [5]. Šiam tikslui pasiekti pasirinkti du pagrindiniai būdai: organizuotos pažintinės vasaros stovyklos pradinių ir vyresnių klasių moksleiviams bei įrengtas pažintinis takas bendruomenės vadovei priklausančioje teritorijoje Jodėnų kaime

Tyrimų tikslas – analizuoti Plungės rajono Babrungo seniūnijos šeimų bendruomenės „Tėviškė“ veiklą, ugdant jaunųjų bendruomenės narių ekologinę kultūrą.

Tyrimų metodai – Jodėnų pažintinio tako trąsos analizė, vaikų veiklos vasaros stovyklose stebėjimas, mokslinės literatūros analizė.

Ekologinis turizmas Jodėnuose

Vaiko pažintis su gamta gali vykti mokykloje, namų kieme, bet daugiausia jis sužino būdamas natūralioje gamtoje. Su gamta geriausiai susipažįstama pasitelkiant

visus penkis žmogaus pojūčius: lytėjimą, uoslę, regėjimą, ragavimą ir klausą. Taigi, vis didesnė reikšmė ekologinio ugdymo procese skiriama natūraliai aplinkai. Pažintiniai takai, kurie vingiuoja gamtoje, vienas patogiausių būdų vaikams bei suaugusiems įsitraukti į pažinimo procesą. Tuo tikslu Žemaitijos nacionalinio parko ekologai pasiūlė padėti įrengti tokį taką Jodėnų kaime. Bendruomenės "Tėviškė" nariai entuziastingai priėmė šį pasiūlymą. Puiki idėja netrukus buvo įgyvendinta. Tokiu būdu Plungės rajone atsirado dar vienas ekologinis takas. Iki tol buvo žinomi keturi takai. Visi jie yra Žemaitijos nacionalinio parko teritorijoje. Tai Plokštinės pažintinis takas, takas „Giliuko ir Kaštoniuko kelionė Platelių dvaro parke", Šeirės gamtos takas, Mikytų pažintinis takas. Visi jie vingiuoja miškingose vietovėse, juose galima susipažinti su parke saugomomis gamtinėmis bei kultūrinėmis vertybėmis, tipiškomis Žemaitijos kraštui gamtinėmis buveinėmis, įprastais ir retais augalais, grybais bei gyvūnais.

Jodėnų takas priskiriamas prie pažintinių, nes jame susipažįstama su vienkiemio istorija, melioracijos pakeistu kraštovaizdžiu, jo elementais - upeliu, upelio šlaitu, pieva, bebraviete, miško, smėlynų, pievų buveinėmis ir jose augančiais įprastais bei vaistiniais augalais.

Kuriant Jodėnų pažintinį taką siekta Plungės rajoną padaryti dar patrauklesnį turistams, atvykstantiems su vaikais, besidomintiems gamta ir jos turtais. Iki šiol rajone ir visoje Žemaitijoje nebuvo tokio tako, kur galima susipažinti su natūraliai augančiais vaistiniais augalais ir ypatingai daug jų pamatyti vaistinių augalų kolekcijoje. Pastaroji įrengta edukaciniais tikslais 2005 metais.

Jodėnų pažintinis takas - išskirtinis. Aplinka, kurioje įkurtas pažintinis takas – puiki vieta mokytis, pažinti ir pailsėti ne tik vaikams, bet ir suaugusiems. Tinkamiausios laikas lankytis šiame take gegužės – rugsėjo mėnesiai. Take yra 10 stotelių. Takas vingiuoja per istoriškai ar geografiškai įdomias vietas (upelis, šlaitas, žvyrynas). Tako pradžia - sename vienkiemyje, Edmundo Pakalniškio ir Janinos Danielienės sodyboje. Sodybos pastatai statyti 1887 metais. Čia gimė Telšių vyskupo Jono Borutos mama, bei sodybos šeimininko tėvas. Nors tikrieji šeimininkai buvo ištremti į Sibirą, sodyba išliko iki šių dienų. Šimtamečiai klevai, liepos bei kiti medžiai sodybai teikia jaukumą bei pavėsį. Kaip jau minėta, take bene didžiausias dėmesys skirtas natūraliai augmenija ir kolekcijoje augantiems vaistiniams augalams. Vaistiniai augalai sudaro ypatingą naudojamų augalų grupę, nes apima žymiai didesnį rūšių skaičių negu kitos žmogaus poreikiams naudojamos augalų grupės. Lietuvoje tradicinėje ir liaudies medicinoje naudojama apie 460 augalų rūšys. Jodėnų vaistinių augalų kolekcijoje galima susipažinti su daugiau nei 100 vaistinių augalų rūšių. Prie kiekvieno augalo yra lietuviškas bei lotyniškas pavadinimas, todėl čia puiki vieta savarankiškai mokytis vaistinius augalus atskirti iš gausybės kitų augalų. Kiekvieną vaistažolę galima gerai apžiūrėti, paliesti, pauostyti, nufotografuoti ar nupiešti jų būdingus požymius. Ši kolekcija - puiki mokomoji-pažintinė bazė čia atvykstantiems lankytojams. Keliaujant taku, ne tik pačius smalsiausius vaikus galima sudominti žydinčių augalų gausybe ir įvairove. Parengtos įvairios užduotys, kurios gali būti pačios paprasčiausios, pavyzdžiui, surasti kuo daugiau skirtingų vienos spalvos žiedų, pačius gražiausius nupiešiant piešimo sąsiuvinyje. Arba surasti visų galimų spalvų žiedus. Kuo naudingos šios užduotys? Dalyvavimas užduočių sprendime didina vaikų supratimą apie gamtos įvairialypiškumą (skirtingi augalai gali būti tos pačios spalvos), moko pažinti spalvų įvairovę (retai galima rasti augalų to paties atspalvio), didina susidomėjimą natūralia aplinka. Žvyrynams būdingus augalus iš visų penkių Plungės rajone esančių pėsčiųjų takų galima pamatyti tik Jodėnų pažintiniame take. Sausų, skurdžių žvyrynų augalai paprastai pasižymi tam tikromis morfologinėmis savybėmis. Stori, vaškingi ar labai maži sausoki lapai sulaiko drėgmės išgarinimą ir leidžia augalams augti tokiomis sąlygomis, kai aplinkoje mažai vandens. Taigi kita mažųjų keliautojų pažintis gali būti analizuojant augalų lapų įvairovę. Vienų augalų lapai gali būti sultingi (prie tako augančius šilokus galima palyginti su dykumų sukulentais kaktusais), kitų būna apaugę plaukeliais (kudlės), dar kitų lapai gana smulkūs (žvirgždės). Vaikai, liesdami lapus sužino, kad šios augalų dalys gali skirtis ne tik forma, bet ir sandara. Vyresniesiems vaikams, kurie jau pažįsta kai kuriuos augalus, keliaujant taku puiki galimybė susipažinti su vaistiniais augalais, jų savybėmis (eteriniai aliejai),formomis (žolės, krūmai, krūmokšniai), morfologijos įvairove (dygliuoti šaltalankiai ir kt.), jų svarba tradicinėje gyvensenoje, ar sveikatos požiūriu. Be abejo, labai svarbu, kad pažinimo procese dalyvautų suaugęs žmogus, kuris žino apie vaistinius augalus, supažindina su jų svarba tradicinėje gyvensenoje ar medicinoje. Nemažai suaugusių žmonių ar vyresnio amžiaus moksleivių domisi vaistiniais augalais, žino, kokie augalai gydo konkrečius negalavimus, tačiau nedaugelis jų žino kaip tie augalai atrodo ir kokiose augavietėse auga. Jodėnų pažintiniame take yra puikios galimybės mokytis, o įgytas žinias bus galima pritaikyti pačiam auginant ar renkant vaistinius augalus (tą ir daro daugelis kaimo vaikų vasaros atostogų metu).

Svarbią vietą Jodėnų pažintiniame take užima kraštovaizdžio studijavimas. Žymiausias Lietuvos geografas dr. A. Basalykas šią teritoriją priskirtų Žemaičių aukštumų vakarinės dalies Gintališkės lygumų mikrorajonui. Maždaug prieš 12-15metų tirpstant ledynams, susidarė prieledyniniai baseinai, kurie pasitvenkę ilgai skalavo buvusį pirmykštį kalvotą reljefą, aplygino šlaitus, ledynų tirpsmo vandenys suformavo raguvas ir plačius slėnius. Šių apylinkių klimatui įtaką daro Baltijos jūros artumas, iš vienos pusės ir Žemaičių aukštumų vakarinės dalies aukštumos iš kitos. Jų poveikyje čia visais metų laikais yra padidėjęs debesuotumas, iškrinta daug kritulių ir tik apie pusę jų išgaruoja. Drėgmės perteklius, kalvotas reljefas sudaro puikias sąlygas pelkėms formuotis. Iki 1980 metų Plungės rajone buvo 92 tūkst. ha. šlapių žemių, o tai sudarė 54% bendro rajono ploto. Sovietmečiu vykdyta melioracija nusausino didžiąją dalį pelkių, sunaikino giraites, pavienius medžius, daugiaspalves natūralias pievas ir ganyklas, sraunius šaltiniuotus upelius pavertė kanalais ir taip labai pakeitė kraštovaizdį. Ir šios vietos neatpažįstamai pasikeitė: nebeliko medžių milžinų, sukultūrintos pievos labai pamažu atsistato, buvusį Jodės upelį liudija tik išlikęs status šlaitas bei prie jo prisišliejęs durpingas

išplatėjimas, kuriame šiuo metu puikiai jaučiasi bebrai. Laimei, išlikęs didingas vienkiemis labai pagyvina kraštovaizdį, vaistingų augalų kolekcija, įsikūrę gandrai bei sodybos šeimininkų kuriama dvasia suteikia jaukumo, traukia lankytojus. Pažintiniame take tiek mažieji, tiek vyresni vaikai take turi galimybę sužinoti kur gyvena bebrai, pamatyti jų veiklos pėdsakus, o kantresni, leidžiantis saulei ar anksti ryte, gali grožėtis ir pačiais bebrais, stebėti kaip jie prausiasi, maitinasi ir tvarko savo gyvenamąją aplinką. Pavaikščiojus palei Jodę, galima sužinositi kokias paslaptis slepia upelis, kokie paukščiai renkasi atviras vietoves ir žmogaus kaimynystę.

Vaikų vasaros stovyklos Jodėnuose

2006-2007 metais kaimo bendruomenės "Tėviškė" iniciatyva organizuotos dvi vaikų vasaros stovyklos (dviem pamainomis: jaunesnio mokyklinio mažiaus ir vyresniems vaikams).

Vasaros stovykla „Gamtos dovanos – sveikatai ir pažinimui". Tai dviejų savaičių trukmės intensyvaus ugdymo stovykla. Veiklos pagrindą sudarė ekspedicijos, pokalbiai-diskusijos, kviestinis dviejų dienų seminaras. Iš viso organizuotos 7 mokomosios ekspedicijos, kurių pobūdį atspindi šie pavadinimai: „Augalų įvairovė Remties ežero apylinkėse", „Augalų įvairovė Videikių ežero apylinkėse", „Pusiau natūralios pievos – retųjų augalų buveinės", „Vaistiniai ir kiti naudingieji augalai", „Augalų įvairovė Jodėnų apylinkių miškuose", „Jodės upelio bioįvairovė", „Pelkių ir šlapynių augalija", pokalbis-diskusija „Ekologinės kultūros puoselėjimas". Ekspedicijų metu buvo renkami įdomesni augalai ar jų dalys, baigiantis stovyklai buvo pagaminti herbarai. Ekspedicijos buvo organizuojamos iki pietų, o likusią dienos dalį moksleiviai dalyvaudavo pokalbiuose-diskusijose: „Pagarba gamtai – pagarba Kūrėjui", „Gamtos gėrybės – Kūrėjo dovana Žmogui", „Jaunimo dvasinės problemos", buvo organizuotas konkursas-viktorina „Pažink gamtą". Ekologinis klubas „Žvejonė" pravedė seminarą „Genetiškai modifikuoti organizmai – kas tai?", demonstravo eksperimentą: DNR išskyrimas iš svogūno ar kviečių ląstelių namų sąlygomis.

Stovykla "Gamtos pamokos vienkiemyje" **–** tai ne skambus pavadinimas, o būtent gyvenimas vienkiemyje, gamtoje, susipažinimas su supančia aplinka. Daugelis moksleivių nuolat akcentuoja, kad būtent tokių išvykų į gamtą, gamtos pažinimo ir trūksta mokyklose, kur botanikos kursas sumažintas iki neįsivaizduojamo minimumo, nekalbant jau apie gamtos pažinimą būnant pačioje gamtoje - šis mokymo būdas jau aplamai pamirštas bendrojo lavinimo mokykloje. Svarbiausi stovykloje organizuojamos veiklos uždaviniai**:** supažindinti moksleivius su augalų dalimis, būdingais augalų bruožais, išmokyti atpažinti augalus, naudojantis vadovais, atlasais augalams pažinti; supažindinti su augalų vardų sudarymo istorija, vardų reikšmėmis, pagrindinių, dažniausiai vartojamų vardų reikšmėmis lotynų kalboje; supažindinti su augalų bendrijomis.

Vaikai mokėsi nustatyti Babrungo apylinkių augalų bendrijas, pažinti jose augančius retuosius bei nykstančius augalus, pritaikyti jiems apsaugos režimą, pažinti Babrungo apylinkių augalų bendrijose augančius naudinguosius augalus (vaistinių, prieskoninių ir medingųjų), nustatyti jų išteklius, auginimo galimybes. Vėliau moksleivių sukauptos žinios buvo tikrinamos žaidžiant, piešiant, inscenizuojant pasakas.

Pradedant vykdyti šį projektą buvo nemažai būgštavimų, ar pavyks moksleivius sudominti augalija, kuri kaimo vaikams dažnai tėra "šienas, pašaras gyvuliams"… Tačiau projekto vadovams teko maloniai nustebti, kad visi vaikai (nors daugelis buvo iš ne visai darnių šeimų) labai domėjosi augalais. Ypatingą susidomėjimą kėlė vaistiniai ir prieskoniniai augalai. Moksleiviai labai nustebo, sužinoję kiek daug mūsų aplinkoje augančių augalų gali būti naudingi žmogui ne kaip pašaras gyvuliams, o kaip vaistažolės, arba, kaip maistui vartojami augalai. Visi dalyviai vieningai pripažino neabejotiną aplinkosauginę patirtį, įgytą vasaros stovyklų metu.

Panašaus pobūdžio vaikų vasaros stovyklas kaimo bendruomenė „Tėviškė" planuoja organizuoti ir ateityje.

Išvados

1. Plungės rajono Babrungo seniūnijos šeimų bendruomenės „Tėviškė" iniciatyva aplinkosauginis vaikų ir jaunimo švietimas vystomas šiomis priemonėmis: įrengtas pažintinis takas, organizuojamos poilsinės-mokomosios vasaros stovyklos.
2. Stovyklavimas gamtoje padeda vaikams ir jaunimui suvokti, kaip gamtinė aplinka veikia žmonių gyvenseną, sudaro sąlygas išsiugdyti toje aplinkoje reikalingus gyvenimui gebėjimus, įgūdžius, vertybines nuostatas: iniciatyvumą, veiklumą, kūrybiškumą, atvirumą kaitai ir ieškojimams.
3. Vasaros stovyklų metu organizuojamose moksleivių išvykose į gamtą vyrauja veikla, susijusi su aktyviu gamtinės aplinkos objektų bei reiškinių stebėjimu, tyrimais, kurie padeda suvokti žmogaus vietą pasaulyje, gamtos darną ir įvairovę. Stovyklų metu organizuojami seminarai ir diskusijos puoselėja doros, pilietiškumo, ekologinės kultūros nuostatas.

Literatūra

1. Kavaliauskas P., Skorupskas R., Volungevičius J. (2004). Geomorfologinių mokomųjų takų planavimo problema. *Geografijos metraštis*. T. 37 (1-2). Vilnius. P. 184-199.
2. Lazarevičienė V. (2003). *Zoologijos sodo edukacinės galimybės. Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*. IX respublikinės mokslinės praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Klaipėda. P. 173-178.
3. *Lietuvos mokykla: ugdymo turinys ir būdas*. Sudarytojai: Vaitekūnas S., Dobrianskienė R., Rauckienė A. (1995). Klaipėda.
4. Nemuno deltos regioninis parkas. Pažintiniai takai. [Žiūrėta 2008-09-26]. Prieiga per internetą http://www.nemunodelta.lt/engine/44;0
5. Vaistažolių verslas. Kaimo bendruomenės patirtis ir patarimai. Sud. R. Nekrošienė, J. Danielienė (2007). Klaipėda. P.124-130.
6. Talšos ekologinis takas. [Žiūrėta 2008-09-26]. Prieiga per internetą http://www.siauliai.lt/aplinkos_apsauga/1stotele.pdf

EXPERIENCE OF RURAL COMMUNITY IN ORGANIZING OF CHILDREN ECOLOGICAL TOURISM AND SUMMER CAMPS

Rita Nekrošienė

Summary

Importance of environmental education is more and more often stressed. Educational paths must be considered one of the main means of this sphere, as they could help to harmonize the relationship between nature and society. Babrungas community of families „Tėviškė“ in cooperation with various environmental and scientific institutions, botanical gardens implemented some projects. One of the aim of such projects was to create Nature cognitive path in Jodėnai village. The young people of the community participated in environmental educational programme „Green school“, in summer camp „Natural science lessons in grange“ and others. All these activities have a positive influence for environmental knowledge of the children.